

kwestie o zdecydowanie odmiennym charakterze, poza zasięgiem zainteresowań obydwu autorów.

Każdy z rozdziałów poprzedzono bardzo krótkim zarysem historii poszczególnych krajów (wyjątkiem jest rozdział poświęcony Polsce, w którym zrezygnowano z tej części) oraz interesująco pomyślanym zestawem danych o krajach i społeczeństwach (nie tylko powierzchnia, ludność czy gęstość zaludnienia, lecz także m.in. wskaźniki poziomu życia, wielkość zadłużenia, dochód narodowy, wydatki na obronę, stosunki wyznaniowe). Znalazł się tu niestety jeden lapsus: wyrażenie „średnia wieku” zostało źle użyte, autorom niewątpliwie chodziło o przeciętną długość życia (np. dla Polski w 1985 r.: 63,5 w przypadku mężczyzn i 74,8 w przypadku kobiet). Zasadniczą część rozdziału tworzy tekst przynoszący opis załamywania się i rozpadu rządów komunistycznych. Określenie „jesień narodów” potraktowano tu zresztą dosyć umownie, chronologicznie bowiem autorzy sięgnęli niekiedy aż do lat pięćdziesiątych. Trzon pracy stanowią jednak wydarzenia lat najnowszych, a zwłaszcza 1989 r. Ukazano skrótoowo także kierunki dalszej ewolucji, doprowadzając tym samym tekst do początków lipca 1990 r. Dołączone na końcu pracy kalendarium zamyka się natomiast zapisem z 9 grudnia 1990 r. (druga tura wyborów prezydenckich w Polsce).

Niewątpliwą zasługą autorów jest zachowanie rezerwy w opisie. Narracja na ogół robi wrażenie rzeczowej, większość sformułowań — przy całej lapidarności — jest jasna i przeważnie celna. W szczególności dotyczy to rozdziału poświęconego Polsce, autorzy nie wpadli bowiem w pułapkę, jaką potrafią zgutować emocje bądź tylko osobiste sympatie i antypatie polityczne. Czasem oczywiście można znaleźć, rzadko na szczęście, pewne uproszczenia. Pozostając przy sprawach polskich: zawarte w posłowie sformułowanie, iż po sukcesie w pierwszej turze wyborów prezydenckich obóz S. Tymińskiego „zaczął nabierać coraz wyraźniej charakteru postkomunistycznego” (s.154) należy uznać za zbyt daleko idące. Zwłaszcza w świetle wyników wyborów do Sejmu (z 27 października 1991 r.), kiedy to okazało się, że liczna grupa dawnego elektoratu Partii X oddała swe głosy na hałaśliwie antykomunistyczną KPN.

Jawną pomyłką jest natomiast określenie dokonanego w Bułgarii w 1934 r. przez ugrupowanie *Zweno* zamachu stanu jako „kolejnego przewrotu pravicowego” (s. 85). W programie *Zweno* znalazły się otóż także elementy swoiście pojmowanego socjalizmu; ugrupowanie to cieszyło się popularnością również wśród lewicowej inteligencji, nie zwalczali go też bułgarscy komuniści, obawiający się wówczas przewrotu ze strony skrajnej prawicy. Lothar de Maizière (którego nazwisko, tak jak kilku innych osobistości, pisane jest błędnie) przedstawiany jest na s. 81 jako muzyk: polityk ten był wprawdzie do 1975 r. altowiolistą, później jednak obrał zawód adwokata. Ustrzec się też było można błędów w indeksie nazwisk, a już na pewno — ortograficznych.

Stanisław Żerko

HENRYK RÓŻAŃSKI: *Spojrzenie na RWPG. Wspomnienia, dokumenty, refleksje 1949 - 1988*. Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1990, 306 ss.

Autor książki pełnił funkcję przedstawiciela Polski w biurze RWPG oraz był zastępcą Sekretarza Rady. Pracował także na stanowisku zastępcy przewodniczącego Komitetu Współpracy Gospodarczej z Zagranicą przy rządzie polskim. Miał

więc szeroki kontakt z RWPG i uczestniczył w pracach jej stałych komisji branżowych. Jego relacje dotyczą głównie narodzin koncepcji działania RWPG w pierwszym okresie koordynacji planów, a od 1962 r. działań określanych jako integracja gospodarcza krajów członkowskich.

Wraz z odchodzeniem od gospodarki centralnie sterowanej i wprowadzaniem reform ekonomicznych o charakterze rynkowym, kraje Europy Środkowo-Wschodniej, będące członkami RWPG, rozluźniły związki z tą organizacją. Po wprowadzeniu na początku 1991 r. rozliczeń wolnodewizowych między krajami członkowskimi uważa się, że w praktyce nastąpił rozpad RWPG.

Książka dotyczy organizacji gospodarczej odchodzącej w przeszłość, mającej już wymiar historyczny. Autor przekazuje w niej jednak szereg interesujących i zakulisowych informacji dotyczących mechanizmów działania RWPG.

Na każdym etapie działalności organizacja ta miała swoje zadania. W poszukiwaniach skutecznych sposobów ich rozwiązania pojawiały się nowe koncepcje. Omawiając uchwały, podejmowane na kolejnych sesjach, będących najwyższymi organami Rady, autor starał się przedstawić ich istotę. Szczegółowo opisał również okoliczności, w których doszło do wysunięcia przez Władysława Gomułkę koncepcji „socjalistycznej integracji” oraz trudności, na jakie napotkało wprowadzenie tej koncepcji w życie. Jako bezpośredni obserwator przedstawił narodziny kolejnych koncepcji: kompleksowych programów integracji oraz programów postępu naukowo-technicznego. Mimo przyjmowania na kolejnych sesjach nowych uzgodnień dotyczących spraw statutowych, organizacyjnych i instytucjonalnych oraz uchwalania nowych uzupełniających programów nie udało się przyspieszyć procesu integracji gospodarczej.

Reformy ekonomiczne dokonujące się w krajach RWPG spowodowały, że na porządku dziennym stała się sprawa uzgodnień nie tylko na szczeblu kierownictw rządów i resortów gospodarczych, ale także umożliwienia uzgadniania zakresu i form współpracy między bezpośrednio zainteresowanymi firmami, instytucjami naukowo-badawczymi, biurami konstrukcyjnymi czy różnymi organizacjami. Porozumienia na tym szczeblu napotykały jednak na duże trudności z powodu braku sprawnych narzędzi ekonomicznych, różnic w systemach cen, braku wymiennalności walut i trudności z ustalaniem realnych kursów walutowych w obrotach między danymi krajami, różnic w przepisach prawnych itd.

Pod koniec lat osiemdziesiątych na sesjach Rady częściej dochodziło do różnicy zdań w kluczowych kwestiach dotyczących dalszej działalności RWPG. Coraz bardziej odczuwalny był brak konsensusu. Różnice zdań wynikały przede wszystkim z różnic w stopniu zaawansowania poszczególnych krajów w procesie reformowania ich gospodarek oraz z różnego ich stosunku do koncepcji urynkwienia gospodarki planowej. Ujawniły się także różnice co do celowości tworzenia warunków do wzajemnego swobodnego przepływu towarów i usług.

Wspólną cechą charakteryzującą kraje RWPG przed reformami ustrojowymi w 1989 r. była głęboka nierównowaga na rynkach wewnętrznych. Powszechnie występowały niedobory surowców i materiałów, deficyt energii, dekapitalizacja majątku produkcyjnego, nadmierny front inwestycyjny i wydłużony okres realizacji inwestycji. Niektóre kraje, w tym Polska, znalazły się w pułapce zadłużenia, a także walczyły z rujnąjącą kraj inflacją.

Tworzenie wspólnego rynku wymaga zapewnienia swobody przepływu towarów, usług, kapitału i siły roboczej. Bez usunięcia przeszkód hamujących ten przepływ trudno liczyć na pomyślne efekty procesu integracji ekonomicznej. Tymczasem konieczność obrony słabych rynków krajowych prowadziła do swego rodzaju woj-

ny celnej. Taki rynek nie mógł również powstać bez wprowadzenia wymiennalności walut.

W końcowych rozważaniach autor wskazuje na pewne przyszłościowe warianty rozwoju RWPG, co poszczególne kraje powinny uczynić i co powinna uczynić sama RWPG, aby doszło do ściślejszej współpracy i integracji rynków. Kończąc swą pracę autor nie mógł jednak przewidzieć w jak szybkim tempie będzie postępował rozpad RWPG.

W ocenie autora, RWPG była organizacją, której przypisywane wcześniej osiągnięcia niewiele miały wspólnego z jej działalnością, podobnie jak końcowe jej niepowodzenia nie mogą być zapisane tylko na jej rachunek.

Książka ma charakter publicystyczny. Może wzbudzić zaciekawienie osób interesujących się problematyką europejską i sprawami Związku Radzieckiego, który odgrywał dominującą rolę w RWPG.

Zdzisław W. Puślecki

Wspólnota Europejska w oczach Polaków. Wybór publicystyki i dokumenty.
Polonia Book Fund. London 1989, 222 ss.

Wobec rosnącego zainteresowania Europą, a szczególnie wobec konieczności poznania tego, co dzieje się w krajach Dwunastki, warte odnotowania są wszelkie inicjatywy wydawnicze przybliżające tę wiedzę. Rok wydania książki nie deaktualizuje omawianych w niej problemów i nie powoduje, że prezentacja różnych poglądów ma tylko walor historyczno-poznawczy. Nadal bowiem trwa dyskusja na temat uczestniczenia Polski w procesie integracji europejskiej, warunków, korzyści i zagrożeń. Godne więc refleksji są wszelkie przemyślenia dotyczące tych problemów.

Prezentowana książka jest drugą publikacją o Wspólnocie Europejskiej przygotowaną przez Zdzisława Najdera i wydaną przez wydawnictwo Polonia Book Fund. Pierwsza, zredagowana wspólnie z Janem Pomianem, zatytułowana *Wspólnota Europejska — przewodnik*, ukazała się w 1982 r. i zawierała między innymi wybór dokumentów tworzących podstawy Wspólnot.

Redaktor omawianej publikacji kierował się zarówno chęcią przekazania podstawowych informacji o aktualnym stanie Wspólnoty Europejskiej, celach, które sobie stawia — zwłaszcza w związku z związkiem z planami utworzenia wielkiego rynku wewnętrznego („Europa 1992”) i problemach, na jakie napotyka w realizacji tych zamierzeń, jak i przedstawienia polskich poglądów na temat rozwoju Wspólnoty Europejskiej, jej znaczenia dla Polski i perspektywy wzajemnych stosunków.

Na treść publikacji złożyło się: kalendarium Wspólnoty Europejskiej (z uwzględnieniem niektórych wcześniejszych projektów i myśli dotyczących federacji europejskiej, od Wielkiego Planu Maximilien de Béthune z 1638 r.), krótka informacja o czterech instytucjach Wspólnoty Europejskiej: Parlamencie Europejskim, Radzie Komisji i Trybunale Sprawiedliwości, wybrane dokumenty prawne Wspólnoty: Jednolity Akt Europejski i Wspólnotowa Karta Podstawowych Praw Socjalnych, wybór wypowiedzi polityków i publicystów Zachodu na temat Wspólnoty (między innymi J. Delorsa, H. Kohla, T. G. Asha, Z. Brzezińskiego), przemówienie Jana Pawła II w Parlamencie Europejskim oraz najobszerniejsza część: antologia polskiej publicystyki. Pojawiają się tutaj m.in. takie nazwiska, jak K. Dziewanowski, B. Geremek, W. Kuczyński, E. J. Osmańczyk, B. Toruńczyk, L. Unger.